folklor/edebiyat, cilt:18, sayı:70, 2012/2

Gündelik Yaşamda Selamlaşma ve Yemek Görgü Kurallarının Toplumlardaki Farklılaşması

Müge Demir*

GİRİŞ

Her toplumun, gündelik yaşam içerisinde iletişimin sağlanması ve devamı için kullandığı, kültürü içinde biçimlenmiş, toplumdan topluma farklılaşan dil ve davranış modelleri vardır. Selamlaşma, vedalaşma, sofra düzeni, yeme-içme alışkanlıkları gibi nezaket kuralları da sosyal yaşamın en önemli iletişim rutinleri içerisinde yer alır. İletişimin başlatılması ve sonlandırılması bu tür rutinlerle gerçekleşir (Selçuk: 2005,1). "Selamlaşmak" açık bir iletişim anahtarı olarak, insanlığın var olduğu tarihten bugüne kadar çeşitli evrimler geçirmiştir. Bu süreçte meydana gelen değişikliklerle tahribata da uğramıştır. Selamlaşmanın ailede başlayan, okulda devam eden ve sonrasında günlük yaşam içerisinde devam eden bir iletişim kültürü olduğunu söylersek, küçüklükten ergenliğe kadar olan süreçte selamlaşma kültürünün gelişmesine rol modellemelerimizin etken olduğunu söyleyebiliriz.

* **Yrd Doç.Dr.,** Beykent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Televizyon Haberciliği ve Programcılığı Bölümü

İletişimde temel bir kural vardır: Ne kadar konuşursanız konuşun, söylediğiniz karşı tarafın algıladığıyla sınırlıdır. Dolayısıyla iletişimde temel unsur alıcıya mesajı amaca uygun olarak gönderebilmektir. Bu noktadan hareketle sağlıklı bir iletişimde dilin sadece sentaktik veya semantik boyutuyla yetinmek doğru bir yaklaşım değildir. Sağlıklı bir iletişim için bu iki hususu tamamlayacak olan pragmatik boyutu da göz ardı etmemek gerekir. Bu husus aynı kültür mensuplarının iletişiminde daha az zorluk çıkarırken, hedef dil mensuplarıyla kurduğumuz iletişimlerde daha büyük sıkıntıları meydana getirmektedir.

Algılamanın, "duyumları anlam şemaları içine oturtmak" demek olduğunu saptadığımız anda, bu anlamların neye göre belirlendiğini de sormamız gerekir. Anlamlar, tüm öteki etkenleri bir yana bıraksak bile *simge sistemleri* (özellikle dil) aracılığıyla bilince yansıyan düşüncelerdir. Simgelerle düşünür, düşündüklerimizi simgelerle başkalarına iletiriz. Bu simge sistemlerinin en başında dil gelmektedir. Dolayısıyla, *"anlam verme olarak algılama"* sürecinde, kültürel etkenlerin önemli bir rolü olduğunu, çünkü anlamların *kültürel simgelere göre* de belirlendiğini görüyoruz. Antropologların araştırmaları değişik kültürdeki insanların nesne ve olayları anlamlandırma, dolayısıyla algılama biçimleri arasında çeşitli farklılıkları göstermektedir (İnceoğlu, 2000: 58). Belli, ortak bir kültürel çevreden gelen bireylerin belirli bir nesneyi, olayı algılama ve tanıma biçimlerinde belli bir yakınlık vardır. Bir başka deyişle, *paylaşılmış yaşam ortamları* (background), bireylerin nesneleri, olayları tanımlamakta kullandıkları *zihinsel haritalar* arasında da benzerlik yaratır (İnceoğlu, 2000: 59).

İletişimin özünde alıcıyı belli bir amaca yönelik olarak etkilemek ve göndericinin mesajının alıcıya amaca uygun bir şekilde ulaştırılması yatmaktadır. Bu tespitin altını çizen en güzel örnek, farklı kültür mensuplarının karşılıklı iletişimlerinde yaşadıkları "iletişim kazaları" dır. İletişim kazaları, amaca uygun olarak etkilemenin başarısız olduğu durumlarda karşımıza çıkmaktadır. Ancak hemen şunu da eklemek gerekir ki farklı kültür mensupları arasında yaşanan iletişim kazaları, aynı kültür mensupları arasında da yaşanmaktadır. Bir başka ifadeyle, iletişim kazaları hem interkültürel hem de intarkültürel boyutta yaşanabilir (Yücel, 2009:1).

Kültür ve özellikle kültürün öğelerinden birisi olan dil, kişiler arasındaki iletişimi etkileme gücüne sahiptir (Scott ve Borodovsky, 1990). Dil ile yaşama düşünme ve iletişim biçimleri arasında karşılıklı etkileşim vardır. Bir toplumdaki insanların iletişim biçimi o toplumun dilini oluşturur, değiştirir. Fakat aynı zamanda o toplumun kullandığı dil de o dili kullanan insanların birbirleriyle ne şekilde iletişimde bulunacaklarını belirler.

Dil ile kişiler arası iletişimin paralelliğine Japon kültüründen de birçok örnek verebiliriz. Saygılarıyla ünlü Japonlar, gerek sözsüz iletişim yoluyla gerekse sözlerinin kapsamıyla iletişimde bulundukları kişiye saygılarını ifade ederler.

Bunun yanı sıra Japoncada saygı bildiren takılar öylesine çoktur ve o kadar çok kullanılır ki bu durum bir mizah romanına konu olmuştur.

Batıdan farklı olarak Japon kültüründe dinleyenin konuşana üstünlüğü vardır. Konuşacak kişi önce ötekini karşısında belli bir yere yerleştirir, sonra konuşmaya başlar. Konuşanın kullanacağı dili karşısındakinin özellikleri etkiler (Dökmen, 1994: 118). Dinleyenin, yaşına arkadaş ya da meslektaş oluşuna göre konuşanın tercih edeceği dil değişir. Japonların tanımadıkları yani kafalarında ve karşılarında belli bir yere yerleştiremedikleri kişilerle konuşmakta güçlük çekmeleri bu yüzdendir. Japonlar karşılarındakinin yerini belirlemeden kullanacakları dili de belirleyememektedirler (Dökmen, 1994b: 119).

İnsanlar, içinde yaşadıkları kültürün ve kullandıkları dilin niteliğinden de kaynaklanan birtakım çatışmalar yaşayabilirler. Araştırmalar gerek çatışma biçimleri gerekse çatışma çözme stilleri açısından kültürler arasında farklılıklar bulunduğunu göstermektedir (Kozan 1989; Avruch et al, 1991). O halde bir insanı anlamanın boyutlarından birisi de onun mensup olduğu kültürü tanımaktır.

Konumuz için önemli bir kavram olan kültürün tarifinden yola çıktığımızda çok sayıda tanımı bulunduğunu görüyoruz. Genel kabul görmüş bir tanıma göre kültür, "Din, dil, değer ve normlar, örf-âdet, yasa ve ahlak kuralları, müzik, sanat, teknik, bilgi, iktisat vb. alışkanlıkların bütünü" şeklinde anlaşılmaktadır (Ülken, 1969a: 73). Dünya üzerindeki kültürler ise bir İngiliz bilim adamı olan ve "Lewis Modeli" diye bilinen bir kategoriye göre üç ana grupta tasnif olunmaktadır: (Yılmaz, 2010a: 1).

1- Linear-Aktif Kültürler

Bu kültüre sahip insanlar soğuk, gerçekçi, plancı ve doğrudan konuşurlar. Plansız bir iş yapmazlar, her şeyi en ince detayına kadar organize ederler, zamana azami riayet gösterirler. Kurum ve yasalara büyük değer atfederler. Nazik ve dürüstlüğü önceler, söylediklerini doğrudan ifade eder, duygularıyla değil mantıklarıyla hareket ederler (Alman ve İsviçre toplumu gibi).

2- Multi-Aktif Kültürler

Bu kültüre ait olan insanlar daha ziyade canlı ve konuşkandırlar. Bir anda birden çok iş yapma eğilimindedirler. Birinci kültürün aksine plan ve programlı çalışmaktan öte işlerini kişisel duygularına göre yaparlar. Sık sık konuşmayı böler, duygusal davranırlar. Ast-üst ilişkilerine dikkat eder, vefakârdırlar (İtalya-İspanya-Brezilya toplumu gibi).

3- Reaktif Kültürler

Bu kişiler saygı ve nezakete, toplumsal uyuma büyük önem verirler.

Muhataplarını sessiz ve sükûnetle dinler, bazen tepkisel hareket ederler. Anlatmak istediklerini karşı taraf rahatsız olmasın diye doğrudan değil dolaylı anlatırlar (Vietnam-Çin, Türk ve Japon toplumu gibi).

Bu ayrılıkların yanı sıra yapılan bazı araştırmalar insanlar arasındaki kültür farklılığının sanıldığı kadar büyük olmadığını ortaya koymaktadır. Dünya üzerindeki herkes doğal olarak tiksinti duyulan bir şey karşısında burun bükmekte, şaşkınlık ve hayret karşısında kaşlarını kaldırıp ağzını açmakta, kızgınlık anında ise kaşlarını çatıp dişlerini sıkmaktadır. Ayıp, günah, iffet, izzet, tevazu vb. manevi ve moral kavramlar farklılık arz etse bile hemen her toplumda mevcut olan değerlerdendir.

Her toplumun, gündelik yaşamının çeşitli alanlarında belirli durumlar için kullandığı kendine özgü dilsel davranış modelleri vardır. Selamlaşma ve yeme – içme kuralları da sosyal yaşamın en önemli iletişim rutinleri arasındadır. İletişimin başlatılması ve sonlandırılması bu rutinlerle gerçekleşir. Toplumsal bir norm olan bu tür dilsel davranış kalıpları toplumdan topluma, kültürden kültüre önemli farklılıklar gösterebilmekte, bu nedenle kültürlerarası iletişimde yanlış anlamalar, yanlış yorumlar ortaya çıkabilmektedir (Selçuk:2005b,1).

Aynı olayla ilgili olarak kullanılan dilsel yapılar, sergilenen tutum ve davranışlar, toplumdan topluma, kültürden kültüre önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Hatta aynı kültüre mensup toplum kesimlerinin iletişim davranışlarında bile, yetişmiş oldukları kentsel ve kırsal çevreye göre farklılıklar olduğu söylenebilir (Kartarı 2001: 112). İletişim davranışlarındaki bu farklılıklar, kültürlerarası iletişimde anlaşılmama veya yanlış anlaşılma ya da yanlış anlama/yorumlama gibi sorunları beraberinde getirmekte, dolayısıyla karşılıklı olarak önyargıların oluşmasına, kırılıp gücenmeyle sonuçlanabilecek "iletişim kazaları" nın yaşanmasına neden olabilmektedir (Cüceloğlu 2000: 17).

Bu nedenle, kendi içerisinde gayet doğal ve mantıklı olan bir davranış tarzının ötekiler için gayri medeni görüldüğü iddia edilemez. Önemli olan kişinin mensup olduğu kültürüyle barışık, ancak içinde yaşanılan toplumun hassasiyetine de dikkat ederek ötekiyle barış içinde yaşaması ve rahat bir iletişim kurabilmesidir. Bu durumda, 'ötekiyle nasıl rahat bir ilişki kurulabilir?' sorusu karşımıza çıkmaktadır . Doğrusu daha baştan insanlararası iletişimde dilin, mimik ve jestlerin, işaretlerin, davranışların, hatta görgü kurallarının büyük bir önemi olduğu unutulmamalıdır (Yılmaz, 2010b: 2).

Bir insanın kendi kültüründen kaynaklanan farklı değerleri, davranışları, inanç ve etik anlayışı, olaylara bakış açısı ve yaşam tarzı ötekine ne demek istediğini anlatmada bir engel teşkil edebilir. O hâlde, iletişimde tercih edilen sinyalin kişinin kendi kültüründen öte muhatabın dilinde ne anlama geldiğini bilmek gerekir.

Şunu da unutmamak gerekir ki belli bir kültür içinde yaşayan insanların

dünyadaki bütün kültürleri bilmeleri mümkün değildir. Bu yüzden alışageldikleri kuralların çiğnendiğini gören insanların hayret etmeleri doğal karşılanmalıdır.

Ayrıca; toplumların yaşam tarzı, alışkanlıkları, inanç ve iklimlerinde görülen farklılıklar beden dillerine de yansır. Kültürler arasında temel duyguları yansıtan çok sayıda benzer bedensel mesajlar vardır. Dünyanın herhangi bir ülkesinde kızgın bir insanı ya da mutlu bir kişiyi davranışlarından anlamak mümkündür. Farklılık onların kızgınlığı ya da mutluluğu gösterme şeklinden doğar. "Evet" anlamına gelen "başın yukarıdan aşağıya sallanması" tüm dünyada aynıdır. "Hayır" işareti de genellikle "başın iki yana sallanması" şeklindedir. Sadece Türkiye, Yunanistan, Suriye ve İtalya'nın Sicilya bölgesinde "başın geriye doğru atılması" yoluyla "hayır" mesajının verildiği görülür. İşaret parmağı ile orta parmağın çatal olarak gösterildiği hareket hemen hemen tüm dünyada zafer işareti olarak kullanılır. Başparmağın yukarı kaldırılarak gösterildiği işaret, başarmak ve zafer anlamına gelir. Fakat bu hareket İran ve Nijerya'da küfür olarak algılanır. Kültürden kültüre değişen beden dili öğrenmeyle oluşur ve kazanılmış beden dillerinin içinde değerlendirilir. Soğuk ülkelerde, özellikle Kuzey Avrupa toplumlarında insanlar konuşurken az hareket ederler. Güney Avrupa, Akdeniz ülkeleri, Türkiye ve Arap ülkelerinde ise insanlar beden dilini çok fazla kullanırlar. Ülkemizde bölgeler arasında, bazı bedensel mesaj farklılıkları olduğunu bilmekteyiz. Kırsal alanlarda yaşayanlarla şehirlerde yaşayanlar arasında da önemli sayılabilecek farklılıklar görmek mümkündür. Tüm dünyada ortak medya ürünleri (televizyon yayıncılığı, sinema filmleri) olması, zamanla beden dillerinin birbirine benzemesine yol açmaktadır. Turizm hareketleri ve göçler beden dili benzemelerinin diğer nedenleridir (www.megep.com: 2009).

Farklı kültürlerde ortak bir iletişim dili oluşturmanın gereğine, selamlaşma ve yeme- içme davranışlarına atıf yaptıktan sonra, konuyu somutlaştırmak için Türk kültüründen ve diğer kültürlerden bazı örnekler vermeye çalışacağım. Bir kültürü oluşturan en önemli unsurlardan biri olan dil ve yemek görgü kuralları üzerinde kısaca duracağım. Çünkü dilin mantığını çözmek, işaret ve beden dilinden anlamak, farklı kültürlerde mimik ve jestlerin ne anlamda kullanıldığını bilmek iletişim çatışmalarının çözümünü kolaylaştıracaktır.

Bulgular

Farklı kültürlerdeki selamlaşma ve yemek görgü kuralları

Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir toplumda görgü ve nezaket kurallarının göz ardı edildiğini söylemek mümkün değildir. İlkel kavimlerin bile kendine göre şekillendirdiği birtakım ahlak, görgü ve nezaket kuralları hep var olagelmiştir. Yemek görgü kuralları ile selamlaşma da bu kuralların başında gelir ve daha önce de belirttiğimiz gibi kültürden kültüre değişiklik gösterir (Ülken, 1969b: 73).

Her toplumda, gündelik yaşamın çeşitli alanlarında belirli durumlar için kullanılan o topluma özgü dilsel davranış modelleri bulunur. Birisiyle iletişime girerken ya da bir kimseye hitap ederken, iltifatta bulunurken veya iletişime girilen insanlarla vedalaşırken genellikle toplumsal bir norm haline gelen dilsel davranış kalıplarından yararlanılır. Bireyler arası ilişkilerin göstergesi olan bu tür dil davranışları, çoğunlukla muhataba biçilen role göre, doğal bir refleks olarak iletişime yansır. Daha açık bir deyişle, sosyal yaşamın "iletişim rutinleri" (Lüger 1990: 183) olarak tanımlanan bu davranışlar, iletişime katılan bireylerin yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine, sosyal konumlarına ya da birbirleriyle olan ilişkilerine veya samimiyet derecelerine göre şekillenir. İnsanlar arası ilişkilerin gelişmesinde selamlaşmanın tartışmasız özel bir yeri vardır. İletişim çoğu kez selamla başlar ve yine bir veda selamıyla sona erer.

Selamlaşmanın kültür içi (intrakulturel) iletişimdeki merkezi konumu, kültürlerarası (interkulturel) iletişim için de geçerlidir. Her dil ve kültürde o dil ve kültürü biçimlendiren değer yargılarının, gelenek ve göreneklerin belirlediği standartlaşmış selam şekilleri vardır. Bireyler dilin sunduğu alternatif selam türlerinden kendilerince uygun gördükleri ve karşısındaki kişi ya da kişilerin de uygun göreceğini varsaydıkları birini veya birkaçını, iletişim zamanını, mekânını ve ortamını da dikkate alarak kullanırlar (Selçuk, 2005c:2)

Güncel hayatta karşılaşılan bazı örneklerden hareketle farklılıkları daha somut hâle getirmek, konuyu anlaşılır kılmak için kültürler arasında kısa bir karşılaştırma yapacağız.

Her toplumda yazılı olmadığı halde çoğunluk tarafından bilinen ve kişiler arasındaki iletişimleri etkileyen birtakım sosyal kurallar vardır. Kültürlerin bir parçası olan bu kurallar belirli durumlarda insanların nasıl davranacaklarını belirleyen faktörlerden birisidir. İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumda geçerli olan sosyal kurallara uymadıklarında çevrelerinden gelen doğrudan ya da dolaylı baskılarla karşılaşırlar. Sosyal kuralların çiğnenmesi kişiler arası iletişim çatışmalarına yol açar. Örnek verecek olursak; anlatıldığına göre trende yolculuk etmekte olan birisi yanında oturan henüz tanışmamış olduğu bir İngiliz'e "Bugün hava ne güzel" der. İngiliz ise cevap vermez, çünkü tanıştırılmadığı kişilerle konuşmak gibi bir alışkanlığı yoktur. Bir süre sonra bu iki kişi birbirine tanıştırılınca İngiliz dönüp, "Evet gerçekten çok güzel" diye cevap verir. Bu olay gerçek olabilir ya da sıcakkanlı insanların kendilerine benzemeyenleri eleştirmek için ürettikleri bir hikaye olabilir. Bunlardan hangisi olursa olsun her iki durumda da toplumsal kuralların yaşantımızdaki önemini sergilemektedir. Söz konusu bu kuralların göreceli olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bazen bizim bildiğimiz ve sevdiğimiz kuralları herkesin bildiğini ve sevdiğini varsayarız. Bu benmerkezci davranışımız ise çatışmaları beraberinde getirir (Dökmen, 1994c:113).

Tokalaşma, göz teması, reverans (hafif eğilerek selam verme) veya el öpme gibi etkileşimde selamlaşmayı bütünleyen, ya da kendi başına selam işlevi gören davranışların uygulama ve algılamasında da toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar görülür (Oksaar 1988:51).

Toplumumuzda birçok durumda ne hissettiğimizi, kendimize veya başkalarına dokunarak yansıtırız. Dokunma, Amerikan toplumunda men edilmiş bir davranıştır. Çeşitli ülkelerdeki açık kafeteryalarda incelenen sohbetler, Amerikalıların İngiliz mirasını koruduğunu ortaya koymuştur. Bir saatlik konuşma sırasında dokunmanın kaç kez (kendine ve başkasına) gerçekleştiği, dört farklı kültürü simgeleyen dört kentte araştırılmıştır. Sonuçlar şöyledir: San Juan, saatte 180 kez; Paris saatte 110 kez; Cainesville, Florida saatte 2 kez ve Londra 0. Dokunmanın Amerikan toplumunda yasak olmasının nedeni, kendi vücudumuzda veya başkalarının vücudunda belli bölgelerin tabu kabul edilmesindendir (Cooper, 1987:130).

İletişim kurduğumuz insanlarla kültürümüzdeki ortak özellikler ne kadar fazlaysa, karşılıklı olarak beden dilini anlamamız da o kadar kolaylaşır. "Beden dili ilişkilerimizde kültürel farklar arttıkça, yabancı bir ülkede çevremizdeki insanların duygu ve düşünce akışını değerlendirmemiz oldukça güçleşir " (Batlaş, Batlaş 2002:22).

Kızgınlık, nefret, hüzün, sevinç, korku, endişe, ilgi, şaşırma gibi benzer ifadeler aslında temel psikolojik durumlarla ilgili olanlardır (Darwin 2001). Bu tür genel sayılabilecek durumların dışında bir kültüre özgü ve o kültürü belirleyici beden dili özelliklerinin bir başka toplum ya da kişilerce doğru anlaşılabilmesi için öğrenilmeleri gerekir.

Farklılığı anlayabilmek ve yorumlayabilmek için o kültürün beden dili özelliklerine karşı belli bir duyarlılığın kazanılmış olması gerekir.

Heyd bir Asyalının tebessümünü dostça bir kabul etme ya da onaylama olarak yorumlayan bir Avrupalının, aslında onun bu tebessümünün bulunduğu durumdan hoşnut olmadığı anlamına geldiğini kavrayamayabileceğini söyler (Heyd 1997:65).

Sürekli göz temasından Amerikalılar hiç rahatsız olmazken, Japonlar sürekli göz temasını tehdit edici bulabilirler ve rahatsız olurlar (Çakır 2002: 141). İtalyan ve Türk kültürlerinde duygu ve düşünceler ağırlıklı olarak jest ve mimikler kullanılarak ifade edilir, ancak bu durum Orta ve Kuzey Avrupalılar gibi daha çok sözler üzerinde yoğunlaşan kültürler için abartılı bulunabilir ve ilk karşılaşmada ürkütücü hatta güvenilmez olarak algılanabilir (Apeltauer 1996: 22).

Günlük konuşma dilinde sık sık biraz da samimiyetin gereği olarak Türkçede karşıdakine "sen" diye hitap etmek doğal iken, bu durum formel "sizli" konuşan Batı toplumunda nezaketsizlik olarak algılanmakta ve söz daha başlamadan bitebilmektedir. Resmi görüşme ve yeni tanışmalarda Batı'da kişiye soyadıyla

hitap edilirken, Türklerde ön isim tercih edilmektedir. Yine bu kültürde telefon konuşmalarında telefonu ister açan, isterse karşılayan olsun önce soyadıyla birlikte kendisini karşıdakine tanıtırken, Türk geleneğinde telefonu açan şahıs eğer ihtiyaç duyulursa, bu durumda soyadıyla değil ön ismiyle kendini tanıtmaktadır. Telefon ahizesi kaldırıldığında ise "alo" yerine "buyurun" demek pek çok kültürde daha medeni bir hareket olarak algılanmaktadır. Yüz yüze görüşmelerde sağa-sola değil muhatabın yüzüne bakılması, yine bu tür konuşmalarda sıkça muhataba anladın mı, tamam mı?" ifadelerinin kullanılması ayıp sayılmaktadır. Hiyerarşik as"t-üstün olduğu toplantılarda tokalaşmayı üst belirlemekte, o elini uzatmadan, elin uzatılması doğru görülmemektedir. Tokalaşma anında el uzun süre tutulmaz, iki el arasına alınmaz, aşırı sıkılmaz ve aşağı-yukarı sallanmaz. Ayrıca üst, kapıyı açıp "Lütfen içeri buyurunuz!" dediğinde, Türk örfündeki gibi hayır, "önce siz buyurunuz" demek doğru bir davranış şekli değildir. Yine tokalaşma, akabinde kucaklaşma ve öpüşme Türk kültüründe sıcaklık ve samimiyet göstergesi iken, Anglosakson ülkelerinde erkeklerin öpüşmesi yadırganmakta, Almanya ve İskandinav ülkelerinde yanak ve elden öpme geleneği bulunmamaktadır. Evden ayrılırken erkek misafire ceketini tutmak yerine eline vermek, bayan misafir için ise tutmak medeni bir davranış şekli görülmektedir (Yılmaz, 2010c: 2).

Doç.Dr.Ömer Yılmaz, bütün bu dil ve görgü kurallarıyla birlikte beşeri ilişkilerde nezaket cümlelerinin yadsınamaz bir ağırlığı olduğunu söyler. Yılmaz: "*Batıda günlük hayatta bir kişinin günde en az yüz defa kullandığı dört kelimeyi merak eden araştırmacılar, bunların "lütfen, özür dilerim, affedersiniz, teşekkür ederim" olduklarını tespit etmiştir. Gerçekten de genelde Batı, özelde Alman toplumunda bir yere girerken mutlaka selamlaşmak (Guten Morgen/Tag), ayrılırken görüşürüz! (Aufwiedersehen/Tchüss!) demek, bir yanlış yapıldığında derhal özür dilemek (Entschuldigung), bir iyilik ile karşılaşıldığında muhataba teşekkür etmek (Danke!) asla ihmal edilmeyen ve beklenilen bir davranış hâlidir"* der.

Kişiler arası ilişkilerde yer alan motor alışkanlıkların da "içgüdülere dayalı" olduklarını savunmak çok güçtür. Bu türdeki davranışlar farklı kültürlerde birbirinin tam karşıtı anlamlar kazanabilmiş oldukları gibi, çoğu zaman da birbirinin eşdeğeri olmayan durumlara bağlı olarak kullanılmaktadırlar. Örnekse, "sıslamak" şeklinde tanımlayabileceğimiz bir ses çıkarımı, Japonya'da kişinin üstlerine gösterdiği bir saygı anlatımıdır. Basutolar da alkış anlamında kişileri "sıslarlar". Buna karşılık İngiltere'de, sahnede beğenilmeyen bir aktör ya da onaylanmayan bir konuşmacı yine "sıslanarak" cezalandırılır.

Ülkemizde yaygın bir gelenek olan, elin öpülmek suretiyle ya da sadece çeneye değdirilerek alna konulmasıyla yerine getirilen "el öpme davranışı" küçüklerin büyüklere olan saygısının göstergesi olarak kabul edilirken, Batı ve Amerikan toplumlarında "el öpme" sadece elin öpülmesinden oluşan ve kadına saygıyı gösteren bir eylemdir ve Türk toplumundaki gibi "büyüğe saygı" işlevi yoktur.

Fazla yaygın olmamakla birlikte toplumun bazı kesimlerince uygulanan, hafifçe eğilerek ve sağ eli kalbin üzerine koyarak selam alıp-verme davranışı da Batı toplumlarında rastlanılmayan ve anlaşılmayan diğer bir selamlama biçimi olarak anılabilir. İspanyolca konuşan toplumlarda, özellikle Latinler ve Meksikalılarda da benzer davranış kalıpları bulunmaktadır. Sadece erkeklerde görülen benzer selamlaşma şekli, iki erkeğin sağ elleriyle tokalaşırken, aynı anda sağ omuz başlarını birbirine değdirecek kadar yakınlaşıp, yumruk şekline soktukları sol ellerini birbirlerinin sırtlarına iki kez vurarak (bizdeki sıvazlama gibi) selamlaştıkları görülmektedir (www.kwintessential.co.uk,2011).

Sadece baş sallayarak, gülümseyerek veya karşıdan karşıya el sallayarak ya da erkeklerin şapkalarını çıkartarak selam vermeleri gerek Türk gerekse Alman toplumlarında geçerliliği olan sözsüz selamlaşma davranışları olarak sıralanabilir.

Kültür, insanların toplumsal bir grup içinde yaşam şekillerini, yani hayatlarını nasıl organize ettiklerini açıklayan soyut bir kavramdır (Eğer, 2006). Bu soyut kavramın da modern toplumun bireylerinde küresel bir değişimin yaşandığı düşünülür. Yani toplumsal kurallar zaman içinde değişir. Bu yüzden aynı kültürde yaşayan fakat aralarında kuşak farkı bulunan kişiler arasında birtakım çatışmalar ortaya çıkabilir. Örneğin, son yıllarda ülkemizdeki yaşlıların benimsedikleri bir kurala göre, bir genç, kendisinden yaşça ve statüde büyük birisiyle karşılaştığında aralarına şu tür bir konuşma geçebilir (Dökmen, 1994d:114).

Yaşlı: Nasılsın evladım ?

Genç: Teşekkür ederim , iyiyim.

Bu kurala göre genç artık susmalıdır. Yaşlı kuşak son yıllarda gençlerin bu kuralı çiğneyip,

"Teşekkür ederim, iyiyim. Siz nasılsınız?"

Şeklinde iletişimi sürdürmelerinden rahatsızlık duymaktadır:

Rus toplumunda da aynı şekilde zaman için, küreselleşme ile birlikte selamlaşma şekillerinde ve kullanılan sözcüklerde değişiklikler yaşanmıştır. Çarlık Rusyası ve Komünizm döneminde, bayanlara "privet ledi" sözcükleriyle yani Fransızcadaki "madam" ya da "matmazel" kelimeleri gibi "kibar" bir hitap şekli kullanılarak selam verilirken, küreselleşme ve devrim sonucunda günümüz gençliği "selam / hey" gibi anlamlara gelen "zdarovo" kelimesiyle birbirine seslenmekte, çağırmakta ve selamlaşmaktadırlar.

Başlangıçta da söylediğimiz gibi insanlığın var olduğu tarihten bugüne kadar çeşitli evrimler geçiren ve iletişimin anahtarı olarak kabul edilen selamlaşma eski toplumlarda da değişik şekilleriyle uygulanmıştır. Örneğin; Abipon yerlileri arasında, henüz evlenmemiş bir kadın ile erkek arasında, hem cinsel ilişki kurmak hem de konuşmak (dolayısıyla selamlaşmak) yasaklanmıştı. Eski toplumda, yakın

akrabalık bağlarına sahip olan birisinin ölümünü takip eden 'yas dönemi' içinde, bireyin yeme, içme, uyuma ve cinsel ilişkide bulunma yasaklarının yanı sıra, bir de 'konuşma yasağı' bulunmaktaydı. Abipon bekar kadını ile bekar erkeği arasındaki konuşma yasağının gerisinde ise onlar arasındaki cinsel ilişki yasağını kesin kılma çabası bulunuyordu. Yeni evlenmiş gelinin veya genel olarak, farklı iki cinsin konuşma yasağı, eski toplumun sınıflayıcı evlilik düzeninin bir tamamlayıcısıydı. Türkiye'de, kimi yörelerde, yeni evli gelin, hiç olmazsa ilk doğumuna değin, kayınbaba, kayınlar ve öteki erkeklerle 'konuşma yasağına' uymaktadır. Eski temelleri sonradan ortadan kalktığı için şimdi 'saygısal bir görenek' gibi algılanan bu uygulamanın başlangıcında, söz konusu kadının 'yabancı'lığını ele verecek olan konuşmasını yasaklama ve böylece onu öteki erkeklerin cinsel ilişki isteğinden 'koruma' çabası bulunuyordu. Toplum birimler arasında eskiden yürürlükte olan evlilik sistemine göre, örneğin Mezopotamya'da, kayınbaba ve kayınlar dahil, bir toplum birimin tüm erkekleri, karşı toplum birimden gelin gelen kadın üzerinde cinsel ilişki hak sahibiydiler. Musevilikte de dul kalan gelinin kayınbiraderi ile evlenmesi öngörülür. Henüz bir çocuk doğurarak veya değişik ritüeller yoluyla gelin geldiği toplum birim aidiyetini kazanamamış yeni gelin, işte bu nedenle, kayınları, kayınbabası ve öteki köy erkekleriyle konuşmayarak, onlardan gizlenerek, evden dışarı çıkmayarak, çarşafa girerek, artık ulaşılmış olan tek erkekle evlilik yeni sisteminde, bu erkeklerin eski haklarını kullanmaya devam etme çabalarını boşa çıkarmaya çalışmaktadır. (Saucier: 1959-2011, 238).

Mezopotamya (örneğin Assur) geleneğinden devir alınan çarşaf uygulaması, kadının toplum birim aidiyet kimliğini ele veren belgilerini (hızma, küpe, yüzük, saç modeli, giyim kuşam biçimi...) gizlemekte ve böylece onu, kocası dışındaki erkeklerden korumaktaydı. Evli kadınları çarşaf içine sokan Asur yasaları, aynı metinlerde, kutsal fahişenin örtünmesini, çarşaf kullanmasını yasaklamakta; başlarını, giysi ve ziynetlerini görünür kılma zorunda bırakmaktadır.

Apibon yerlileri arasında selamlaşması yasak olanlar evli olmayan kadın ve erkeklerdi. Evli olan Abipon erkekleri ve kadınları, karşılaşınca mutlaka selamlaşmak zorundaydılar; birbirlerine selam vermeden geçip gidemezlerdi. Abiponların 'selamlaşma' kavramları, selamlaşma kurumunun eski temellerini aydınlatıyor. Bu selamlaşma ilişkisine göre, Abiponlar arasında, henüz yurttaş olmamış iki kişi karşılaştığında, biri ötekine; 'geldin mi?'' diye tikel bir soru sormaktaydı. Diğeri ise, bu soruya ''geldim'' diye tikel yanıt vermekteydi. Eğer selamlanan bir Höşeri (yurttaş) ise, o, ''geldiniz mi?'' diye bir çoğul eki kullanılarak 'selamlanmakta', o da 'biz geldik' anlamında çoğul eki kullanarak 'geldik' diye yanıt vermekteydi. Kavramların bu tikel-çoğul ayrımlı kullanımı, eski toplumda bireyin topluluk ile olan ilişkisini; yurttaşın, o topluluk namına konuşma hak ve yükümlülüğünü ortaya koyması bakımından önemlidir. Fakat bundan daha çok önemli olan 'selam'ın gelmek-gitmek kavramları çerçevesinde oluşmuş olmasıdır.

Birçok dilde, 'Nasılsın, iyi misin?' sorusunun gelmek ve gitmek fiillerine dayanan kelime dönüşümleriyle ifade ediliyor olması, eski toplumda selamlaşmanın bir can güvenliği soruşturmasına dayandığını gösteriyor. Fransızlar arasında, 'Nasılsın?' sorusunun kelimesel karşılığı 'İyi gidiyor musun?' ve 'İyiyim' yanıtının kelimesel karşılığı da 'İyi gidiyorum' biçimindedir. İngilizcede de aynı şekilde "what's going on?" yani "nasıl gidiyor" sorusu yine "nasılsın?" sorusunun karşılığı şeklinde kullanılır. Abipon yerlilerinin selam kavramları, Mezopotamya'da oluşan ve sonra Arap ve İbranice üzerinden nerede ise bütün dillere geçen 'Selam', 'Şalom', 'Salut' kelimelerinin, kelime anlamı olarak neden, 'barış', 'sulh', 'savaş yok' anlamına geliyor olduğunun da bir açıklamasıdır. İslam'ın 'Allah'ın selamı, selameti', Allah'ın barışı, sulhu anlamındadır. 'Selam' diyen bireyin, 'barış' diliyor olması günümüzde fazla anlam ifade etmese de kalıcılaşmış bu kelime kökü, eski toplumun 'selam'ının barış üzerine kurulu olduğuna şüphe bırakmamaktadır (www.toplumvetarih.com,2011).

Örneklerde de görülebileceği gibi bir kültürdeki en sıradan ve olağan davranışlar, bir başka kültürün üyeleri tarafından bütünüyle yanlış anlaşılabilmektedir. Koper Eskimoları yabancıları kafalarına veya omuzlarına indirecekleri bir yumrukla karşılar, onlara bu şekilde "Hoş geldiniz" derlerdi. Kuzeybatı Amazon Bölgesi'nde selamlaşmada kişilerin birbirlerinin sırtlarını tokatlamaları geleneği vardır. Polinezya'da selamlaşmak için kucaklaşılır, birbirlerinin sırtı sıvazlanır. İspanyol kökenli Amerikalıların geleneksel selamlaşma tarzları daha önce de belirttiğimiz gibi baş karşı tarafın sağ omzuna gelecek şekilde kucaklaşılarak sırta üç şaplak vurulur; sonra baş karşısındakinin sol omzuna gelecek şekilde sırta üç şaplak daha vurulur.

Torres Geçidi Adalarında, "eskiden selamlaşılırken iki taraf sağ el parmaklarını hafifçe bükerek birbirleriyle çengeller, sonra bunları karşısındakinin avuç içini çizerek geri çeker ve bu davranış birkaç kez tekrarlanırdı"(Haddon, 1904: 306; Whiffen, 1905: 259 Yezolu Ainuların da garip bir selamlaşma gelenekleri varmış: Anlatıldığına göre bir keresinde kızkardeşi ile buluşan birisi,

> ...kadının ellerini birkaç saniye tuttu. Sonra ellerini birden bırakarak kadını kulaklarından yakaladı ve Ainu nağrasını haykırdı. Sonra her ikisi de birbirlerinin yüzünü ve omuzlarını okşamağa koyuldular (Hitchcock:. 464-5; Landor, 1893: 233-4).

Borneo'da Kaya erkekleri birbirlerini dirseğe yakın bir yerden tutar, ev sahibi kolunu misafirin omzuna atarak onu tatlı tatlı okşar. İki Kürt erkeği karşılaştıklarında, "her biri yekdiğerinin sağ elini kavrar ve her ikisi de birbirlerinin elini yukarı kaldırarak aynı anda öperler" (Perkins, 1851: 101; Hose ve MacDougal, 1912: 124-5). Bengal Körfezi'ndeki Andaman Adaları halkı arasında ise birkaç hafta birbirlerinden uzak kalmış iki arkadaş ya da akraba karşılaştıklarında, selâmlaşmak

üzere birisi ötekisinin kucağına oturarak yere çökerler; kolları birbirinin boynundadır ve bu şekilde üç beş dakika yorgun düşünceye değin ağlaşıp bağrışırlar. İki erkek kardeş, baba-oğul, ana-kız ya da karı-koca da bu şekilde selamlaşır. Karı-koca buluştuklarında, erkek karısının kucağına oturur. İki arkadaş birbirlerinden ayrılırken, birisi diğerinin elini tutarak dudaklarına götürür ve üzerine hafifçe üfler (Radcliffe-Brown, 1922: 117; 74). Kibar konuşma ve nezaket davranışlarına belirli bir üslûp kazandırılmış olup, bunlar dikkati çeker ölçüde incelik ve zarafet taşır. İki kişi karşılaştıklarında aralarında geçen konuşma, kendileri ve aileleri ile ilgili çeşitli konularda sürdürülen geleneksel bir soru-yanıt örüntüsü oluşturur. Sağlığı sorulan bir akraba ölüm döşeğinde bile olsa, sağlık ve afiyette olduğu söylenerek yanıt verilir. Tersi durumda, konuşmanın alışılmış örüntüsü bozulmuş olacaktır. Bu karşılıklı soru ve yanıtlamalar beş-on dakika alır. Konuşmacı kadın ise, bütün bu görüşme boyunca zarif hareketlerle iki yanına salınmakta olacaktır. Olağanın da üzerinde saygı gösterilmesi gereken birisi ile konuşuluyorsa, aynı kalıplar baştan sona birkaç kez tekrarlanacaktır. Ayrılış sahneleri de yine en az bu derece karmaşık örüntülerden oluşmaktadır (Gorer, 1935: 38).

Uzakdoğu ve Pasifik ülkelerinde; **k**işiler ancak önemli bir şey söylemek için ya da sorulduğu zaman kendilerini kısmen ifade ederler. Güç durumlarda mümkün olduğunca duygular açığa vurulmamalıdır. Bu kültürün insanları gizemli kabul edilir. Göz temasından kaçınılır. Selamlaşma sırasında kucaklaşma ve öpüşme olmaz. Eğilerek selamlamada düşük statülü kimse önce selam verir; yüksek statüdeki kişi bu selamı cevaplarken daha aşağı seviyeye eğilir. Batılılara göre kişisel alan daha dardır ancak başkalarına temastan kaçınılır. Bayanlar konuşurken ağızlarını göstermezler ve yelpaze arkasında saklarlar (Seltman:1991).

Amerika ve Avrupa ülkelerinde; sert ve katı el sıkışma esnasında karşıdaki kişinin gözlerinin içine bakılır. İnsan veya cisimler işaret edilirken işaret parmağı rahatlıkla kullanılır. Kişisel alan oldukça geniştir. İnsanlar birbirine bir metreden fazla yakınlaşmaz. Başkasına temastan kaçınılır.

Ortadoğu ülkelerinde; **i**nsanlar karşılaştıkları ve ayrılacakları her seferde el sıkışırlar. El sıkışma oldukça uzun sürer. Kişisel alan dardır. Aynı cinsiyetten insanlar birbirlerine rahatça dokunurlar. Ancak karşı cinsler arası temas dine göre sakıncalı sayılır.

Afrika ülkelerinde; kabilelerin fazlalığından dolayı kültürel farklılıklar çok fazladır. Bu nedenle ev sahibinin jestlerinin taklit edilmesi en uygun davranış olarak görülür. Gana'da çocukların yetişkinlerin gözlerine bakması küstahlık ve saygısızlıktır. Kenya'da yerel kabileler ellerinin avuç içlerini karşılıklı vurarak selamlaşmaktadırlar (www.kwintessential.co.uk,2011).

Günümüzde günlük konuşma dilinde kullanılan sözcüklerin farklılıklarına gelecek olursak; Türkçe'deki "günaydın / iyi sabahlar", "iyi günler", "iyi akşamlar"

ve "iyi geceler" gibi günün vaktine göre kullanılan selam türleri, Almanca'da sırasıyla "guten Morgen", "guten Tag", "guten Abend" ve "gute Nacht"; İspanyolca'da Buenos Dias, Buenos Tardes, Buenos Noches; Rusça'da Dobro Utro, Dobrıy Den, Dobrıy Veçer ve Dobrıy Noçi (iyi geceler) sözcükleriyle kullanılır.

Türkçe'de "günaydın" sözcüğünün dışındaki, bireylerin ilk karşılaşma anında ya da iletişime girerken kullandıkları diğer selam ifadelerinin tamamı ("iyi günler", "iyi akşamlar" vs.) veda selamı olarak da kullanılmakta, Almanca'da ise bu gruba giren selam türlerinden vedalaşma anında sadece "gute Nacht" (iyi geceler) ifadesi kullanılmaktadır. Yine İspanyolca'da veda için "buenas noches ve adios" kelimeleri kullanılırken, Rusça'da veda anında Do svidaniya (buluşuncaya kadar hoşçakal), Do vstreçi (görüşünceye kadar hoşçakal) gibi çok az anlam farkı olmasına rağmen farklı kelimelerin kullanıldığı hatta süre belirtilmesine [örneğin; Do zavtra (yarına kadar), Do subbotu (Cumartesiye kadar)] göre de bu selamlaşma çeşitlerinin detaylandığı ve artığı görülmektedir (Antonova et al: 2006).

Türkçe'deki, diğerleri kadar fazla kullanılmayan, İngilizce'de "good afternoon" şeklinde ifadesini bulan ve sadece öğleyin/öğleden sonraları söylenilen "tünaydın" sözcüğünün yanı Almanca'da ve Rusça'da karşılığı yoktur. İspanyolca'da ise "tünaydın" sözcüğünün karşılığı olarak "buenas tardes" yoğun olarak kullanılmaktadır.

Türkçe'de daha çok muhafazakar çevrelerce kullanılan "hayırlı sabahlar", "hayırlı akşamlar", "hayırlı geceler" şeklindeki selam türlerinin de Almanca, Rusça ve İspanyolca'da karşılıkları yoktur. "Que Tenga / Tengan buen dia" İspanyolca'da, "vzenye v rabote" ya da "udaçi" Rusça'da "hayırlı günler" manasında kullanıyor olmasına rağmen, bu selamlaşma türlerinde bizdeki gibi "dini" bir içerik bulunmamaktadır (Corpas: 2005).

Zamana bağlı olmaksızın, günün hemen her saatinde kullanılan "merhaba" ya da çoğul şekliyle söylenilen "merhabalar" ve "selamünaleyküm" şeklindeki selamlaşma ifadeleri Almanca'daki, "guten Tag"/Hallo ve "Grüß Gott" kelimeleriyle eşleştirilmektedir. Bu eşlemeye rağmen söz konusu selam biçimlerinin kullanımları da farklılıklar göstermektedir. "Merhaba" tek bir kişiye, "merhabalar" ise genellikle birden fazla kişiye selam verilirken kullanıldıkları halde, "guten Tag" ve "Hallo" ifadeleri her iki durumda da kullanılabilmektedir. Bu selamların ortak özelliği, selam verenin de alanında karşılıklı olarak aynı sözcükleri kullanmalarıdır. Türkçe'de kullanılan "selamünaleyküm" ifadesiyle Almanca'daki "Grüß Gott", anlam boyutuyla ve kullanıcıları açısından aynı kategoride değerlendirilebilir, ancak kullanım özellikleri açısından farklıdırlar. Nitekim "Grüß Gott" ifadesi etkileşim içindeki bütün taraflarca karşılıklı olarak söylenilmesine rağmen, Türkçe'de selamı ilk veren kişi "selamünaleyküm" derken, selamlanan kişi "aleykümselam" diyerek karşılık verir (Selçuk, 2005c:3).

Tekilde "merhaba" ya da çoğulda "merhabalar" olarak kullanılan bu selamlaşma şeklinin tekil / çoğul ayrımı İspanyolca'da yer almamakta "Bienvenido / a, Bienvenidos / as"; Rusça'da da aynen diğer iki dilde olduğu gibi "Dobro pojalovat" kelimesi her iki durum için kullanılmaktadır. Dini içeriği bulunan "selamünaleyküm" kelimesi Almanca'da yer alırken, İspanyolca'da bulunmamakta, Rusça'da "zdravstvuyte" kelimesi bu anlamı karşılamaktadır.

Thomas, bütün dillerde sözlü selam biçimlerinin kısaltılarak söylenilmesi yönünde bir eğilim olduğunu belirtir (1990: 188). Aynı eğilim Almanca ve Türkçe'de de gözlenmektedir. Günümüzde birçok Alman, "guten Morgen" ifadesinin yerine kısaltılmış olan "Morg'n" sözcüğünü, "guten Tag" yerine "Tag", "guten Abend" yerine ise "n'Abend" sözcüklerini kullanmayı tercih etmektedir. Aynı durum "merhaba" anlamında kullanılan "Servus" ve "Hallo" biçimindeki selamlarda da görülmektedir. Bu sözcüklerin yerine özellikle birbirleriyle samimi ilişki içinde olan gençler olmak üzere birçok insan, "Ser's" ya da İngilizce orijinli "Hi" kelimesini kullanmaktadır. Türkiye'de de "Selamünaleyküm" ifadesinin kısaltılarak "selam" şeklinde söylenilmesi, özellikle gençler arasında oldukça yaygındır. İspanyolca'da "hola" kelimesinin yeterince kısa olması aynen kullanımını devam ettirirken, daha önce söylediğimiz küreselleşme ve devrim etkileriyle Rus kültüründe meydana gelen değişiklikler sonucunda gençlerin selamlaşma şekillerindeki farklılıklarla İngilizce'de "hi" kısaltmasının karşılığı gibi Rusça'da "zdarovo" ya da "privet" kelimeleri kullanılmaktadır (Rassi: 2006).

Türkçe'de selam ifadesi olmamakla birlikte aynı işlevi gören, "kolay gelsin", "hayırlı işler" ya da "bereketli olsun" şeklinde halk arasında sıkça kullanılan ve Almanca'da, İspanyolca'da ve Rusça'da karşılığı olmayan, bu nedenle kültürlerarası etkileşimlerde kullanılması durumunda anlaşılma olasılığı pek bulunmayan dilsel davranış kalıplarıdır.

Yapılan ilk araştırmalarda ilk insanların beden dilini kullanımlarında benzer işaret ve davranışları gösterdikleri saptanmıştır. Beden diline ait birincil işaretleme sistemini oluşturan bu mesajlar insanlığın evrensel dilidir. Dolayısıyla bir Türk'ün korktuğu zaman verdiği bedensel mesajlar bir İngiliz ya da Alman'ın bedensel mesajından farklı değildir. Ancak insanlar çoğaldıkça değişen yaşam tarzları, alışkanlıkları, dinsel inançları, yaşadıkları coğrafya ve iklimlere bağlı olarak beden dillerinde de kültürel farklar ortaya çıkmıştır (Kaşıkçı 2002: 95).

Meksika'da sosyal ortamlarda kadınlar birbirleriyle karşılaştıklarında tokalaşmak yerine sağ kol ya da omuzlarına dokunurlar. Erkekler, birbirlerini iyi tanıyana kadar el sıkışırlar, samimiyet kurduklarında da daha geleneksel kucaklaşma ve sırta şaplak söz konusu olmaktadır. Kadın ve erkekler sıcak ve yumuşak şekilde selamlaşırlar. Kanada'da iyi bir göz teması önemlidir ve kibarlıktır. Bayanlar

ortama girdiğinde erkekler ayağa kalkar. Sokakta yemek yemek onaylanmayan bir davranıştır. Söyleşi yaparken yarım metre mesafe bırakılır. Aşırı el kol hareketleri kullanılmaz. Erkekler sağlam şekilde el sıkışırken, kadınlar hafifçe eğilerek selamlaşırlar (Hall & Hall: 1983, 249-264).

Kültür ve özellikle kültürün öğelerinden birisi olan dil kişiler arasındaki iletişimleri etkileme gücüne sahiptir (Scott ve Borodovsky, 1990). İnsanlar içinde yaşadıkları kültürün ve kullandıkları dilin niteliğinden kaynaklanan birtakım çatışmalar yaşayabilirler. Araştırmalar gerek çatışma biçimleri gerekse çatışma çözme stilleri açısından kültürler arasında farklılıklar bulunduğunu göstermektedir (Kozan,1989; 1991). O halde bir insanı anlamanın boyutlarından birisi de onun mensup olduğu kültürü tanımaktır.

Yemek biyolojik bir ihtiyaç olduğu kadar yemek yeme aynı zamanda sosyal bir olaydır. Ailenin yeme şekli ve düzeni ile yemek çeşitleri de kültürünü yansıtmaktadır. Bununla beraber sosyal ve ekonomik şartlardan da etkilenmektedir. Farklı kültürlerden kız veya erkek ailesinin ve bunlara bağlı olarak gelin ve damadın bu farklılıkları yadırgadıkları ve bunu daha sonra dile getirdiklerinde sorunların büyüdüğü de görülmektedir.

İletişime katılan bireyler karşı tarafın iletişim davranışlarını bilmediği sürece, söylenilen ifadeleri, gösterilen tutum ve davranışları kendi kültürel normlarına göre anlamlandırmayı yeğleyeceği için, kültürlerarası karşılaşmalarda iletişim çatışmalarının her an için yaşanması beklenir. Bu çalışmamızda gündelik yaşamın en önemli rutinlerinden olan selamlaşmanın yanı sıra yemek görgü kurallarından da örneklere yer vereceğiz.

Türk toplumunda yediği yemek için teşekkür eden misafire, ev sahibi "afiyet olsun" derken, "afiyet olsun" sözü, Almanca'da "guten appetit" ifadesinden farklı alanlarda da kullanılmaktadır. Misafirin ev sahibi tarafından yapılan ikrama karşılık teşekkür ifadesiyle birlikte veya buna yer vermeksizin "ziyade olsun" ya da duruma göre "eline/elinize sağlık" demesi, ev sahibinin de "afiyet/ler olsun" diyerek karşılık vermesi genelgeçer bir nezaket kuralıdır. Misafirin söylediği bu tür ifadelere ev sahibinin "afiyet olsun" diyerek karşılık vermemesi, onun bu ikramı gönülsüz yaptığı anlamına gelir veya o şeklinde yorumlanır. Dolayısıyla, bir Alman'ın evinde konuk olan bir Türk vatandaşının yapılan ikrama teşekkür etmesinden sonra, ev sahibinin "afiyet olsun" (guten appetit) diyerek karşılık vermemesi, o Türk'ün kafasında ev sahibiyle ilgili yanlış bir yargının oluşmasına neden olacaktır. Rusça'da "priyatnogo appetita", İspanyolca'da ise "que aproveche" Türk kültüründeki "afiyet olsun" kelimesini içerik bakımından karşılamaktadır. Türkçe'deki "afiyet olsun" kalıbıyla Almanca'da buna karşılık gelen "guten appetit" ifadesi aynı anlamda ve durumlarda selam ifadesi olarak da kullanılabilmektedir.

Her iki toplumda da aynı mekânda, ancak farklı masalarda yemek yiyen insanların veya öğün vakitlerinde birbirleriyle karşılaşan aynı kurumda, iş yerinde çalışan kişilerin genellikle birbirlerine "afiyet olsun" diyerek selam vermeleri oldukça sık rastlanan bir durumdur (Selçuk, 2005e:5).

Misafire ikram konusunda Türklerde sorulmadan sunmak gayet doğal bir davranış iken, Batı toplumunda eve gelen şahsa önce içmek için neyi tercih edip etmediği sorulmakta, cevap verilmediği takdirde ikinci bir soru sorma gereği duyulmamaktadır.

Ortadoğu ülkelerinde, kahve ve su gibi içecekler içilmeden önce bir kısmı yere dökülür. Bu davranış, kurban etme düşüncesinin bir yansımasıdır. Konuklara, etlerin baş, göz gibi özel yerlerinin verilmesiyle kendilerine verilen önem gösterilir. Sadece sağ elle yenilir. Pirinç kepçeyle yenilir ve etrafa saçılmasının zararı yoktur. Bitirdiğinizde birazını tabakta bırakmazsanız aynı anda tabağa yenileri eklenecektir. Misafirperverliği ve yemekler için ev sahibine iltifat edilmesi gerekir.

Japonya, fazlaca gelenek ve görgü kurallarıyla doludur. Her şey kendi kuralında olmalıdır ve bu kuralın dışında davranan kişiye merak içinde bakılır. Japonlar yemeğe "itadakimasu" yani "yemeği minnetle kabul ediyorum" diyerek başlarlar ve "gochisosama (deshita)" yani "yemek için teşekkür ederim" diyerek bitirirler. Özellikle bir yemeğe davet edildiğinizde ya da birinin sizin için yemek yaptığında bunların söylenmesi beklenir. Pek çok Japon ev ve restoranında çubuklar kullanılır. Ancak bu çubuklar birini ya da bir şeyi göstermek için kullanılamaz. Çubuklarla yemek sırasında oynamak da yanlıştır. Paylaşılan bir tabaktan yemek almak istendiğinde bir başka çubuk kullanılmalıdır. Herkese servis yapılmasını beklemek istenilen bir davranıştır. Japonların ekonomik bir toplum olmasından dolayı tabaktaki yemeklerin tamamının bitirilmesi gerekmektedir. Yemek sırasında ağızdan gaz çıkarmak ayıp karşılanırken, biraz daha yemek istediğinizde, gelen yeni tabağı iki elinizle tutmanız gerekliliği bir diğer kuraldır. Yemek, büyük parçalarla ağza alınmaz, çubuklarla çok küçük parçalara bölündükten sonra yenilmelidir. Pek çok Batılı ülkede öğretilmesinin aksine, özellikle erişte yerken ses çıkarılması doğaldır. Alkol alınan bir masadaysanız sadece kendi bardağınıza değil, herkesinkine doldurmanız gerekir ve diğerlerine yaptığınız servis kendinizinkinden daha çok olmalıdır (http://dtm.sub.jp/fb/japon_dusunce_tarzi,2011).

Peggy Post'un, "Etiquette" adlı kitabının 2004 yılındaki 17. baskısında çeşitli toplumlardaki yeme – içme alışkanlıkları ve sofra düzenleri konusundaki görüşlerine yer vereceğim. Örneğin; birçok Afrika ülkesinde ortak bir kaptan ve sağ elle, bir gereç kullanmadan yenilir. Müslüman olanlarda da "bismillah" denilerek başlanması gereklidir.

Tanzanya'da Çapali ve Ugali'de çatal ya da bıçakla yemek yenmesi iddialı bir durum olarak karşılanır. Eğer yerde yemek yeniyorsa ayak tabanınızın ortada

görünür olması kabalıktır. Çocuklar eğer talimat alırlarsa ebeveynleri ile yemek yiyebilirler. Pek çok Tanzanya masa görgü kuralları İngilizlerinkiyle benzerlik gösterir. Ağzınızda yemek varken konuşmak ya da gülmek kabalıktır. Abartmamak kaydıyla ev sahibinin yemekleri övülmelidir.Yemek sırasında yüz, burun, kulak veya saça dokunulmamalıdır. Şişede bira içmek kabalıktır. Zanzibar gibi bölgelerde yemek masalarının cinsiyetlere göre ayrıldığı görülür.

Hindistan'da yemeklerin genellikle sağ elle yenilmesi beklenirken sol elle yemek de normal karşılanabilmektedir. Ayrıca, gereç kullanmadan elle yemek de çoğu zaman kabul edilebilir. Bu nedenle masaya oturmadan önce ve sonra ellerin yıkanması gerekmektedir. Bunun için de genellikle herkes için ılık su ve limonun yer aldığı "parmak kasesi" verilir. Kuzey Hindistan'da soslu yemekler yenirken sadece parmakların ucuyla yenmesine izin verilir. Güney Hindistan'da dört parmak yiyecekleri kaldırmak ya da kaşık olarak kullanılır. Sevis edilen herşeyi tatmak zorunda değilsiniz ama başladığınızı bitirmek zorundasınız. Bunun nedeni yiyebileceğin kadar yemek almanı sağlamaktır. Güney Hindistanlılar yemekleri ılık suda temizlenmiş muz yaprağında servis eder, bir yaprağın yarısında sebzeleri diğer yarısında da meyve, tatlı, aperitif ve pilavı servis ederler.

Brezilya'da tabakta yiecek bırakılması kötü tepki yaratacağından yenilebileceği kadar alınmalıdır. Masaya gidilmeden önce eller yıkanmalıdır. İçecekler asla şişeden içilmemelidir ve içkiden sonra mutlaka ağız silinmelidir. Yemek pizza bile olsa her zaman araç – gereç kullanılmalıdır.

Fransa'da her zaman "lütfen" ve "teşekkürler" kelimelerini söylemeyi unutmayın. Fransız ekmeği daima elle bölünür, bıçakla kesilmez ancak sosa batırılarak yenmez. Dirsekler masaya konulmaz. Daha fazlasını almadan önce tabakta herşey bitirilir. Şaraba asla kendiniz buz koymayınız çünkü şarap restoranlarda ideal ısısında servis edilir. Çatal ve bıçak yemek sonunda garsonun görebilmesi için birbirine paralel olarak konulur. Eğer yemeğe devam ediyorsanız saat 4 ve 8 yönünde tabağın etrafına bırakın.

Rusya'da ev sahibinin konukseverliğini ve bolluğunu göstermek için tabakta biraz yemek bırakılması kibarlıktır. Başka birinin tabağına bakmak yanlıştır. Tabağınızı alan kişiye "iyiydi" demeyi unutmayın. Küçük yemekler parçalanmaz, dirsekler masaya konulmaz. İstenmeyen sesler çıkarılmaz. Ağızda yemek varken konuşulmaz. Genellikle aşırı tören havasında olmamalıdır. Özellikle davet birinin evindeyse şenlik, rahatlık ve dürüstlük içerisinde geçmelidir.

SONUÇ

Dünyamız âdeta global bir köy görünümü arz etmektedir. Yerküremizdeki yaklaşık iki yüz devletten çok kültürlü olmayan toplum sayısının iki elin

parmaklarını geçmeyecek kadar az olduğu belirtilmekte ve iki yüz milyon insanın doğduğu yerin dışında göçmen olarak yaşadığı varsayılmaktadır (C. Antweiler ve H. Mensch 2009: 13). Doğrusu gelinen bu aşamada farklı kültüre mensup insanlar birbirleriyle isteseler de istemeseler de ailede, okulda, işyerinde, sporda, sosyal ve kültürel hayatta bir iletişim içine girmektedir. Hatta pek çok toplumda farklı kültürlere mensup insanlar arasındaki evlilikler gözle görülür oranda artmaktadır . Örneğin bir fikir vermesi açısından Almanya'daki farklı ulus evliliklerinin oranı 1950 yılında % 3.6 iken bu oran 1997 yılı itibarıyla % 12.7'ye yükselmiştir. Küreselleşme ve iletişim sadece mezkûr alanlarla sınırlı kalmamış ticari hayatı da etkilemiş olmalı ki Berlin'de Polonyalı bir tüccar, ana maddesi Tayvan'dan gelmiş Amerika yapımı bir oyuncak bebeği Türk kızına satabilmektedir. Öyleyse, hemen her toplum, özellikle modern toplumlar ve gelişmiş ülkelerin çok kültürlülük, çok dinli toplum, göçmen, entegrasyon, kimlik vb. kavramlarla daha yakından yüzleşmeye başladığını görüyoruz. Nitekim ilim, siyaset, medya ve din adamları bu konuları gündemlerine almakta, sorun ve çözüm yolları üzerine birtakım fikirler yürütmektedir. Hâl böyle olunca, insanların birbirlerinin farklılıklarını tanıması, hassasiyetlerini bilmesi karşılıklı diyaloga gidecek yolun da kapısını aralayacaktır (Yılmaz: 2010d, 1).

Toplumları birbirinden ayıran kültürel özelliklerin bütününe kültürel farklılık adı verilir. Toplumda farklı kültürel grupların olması o toplumun kültürel zenginliğini gösterir. Kültürel farklılıklar da ancak kültürel hoşgörüyle geliştirilip zenginleştirilir. Toplumlar, kültürel farklılıklarını koruyup geliştirdikleri gibi ortak kültürel özellikleri de geliştirmeye çalışırlar. Bir ülkede farklı kültürlerin birbirleriyle kaynaşması kültürel benzeşmeyi geliştirir. Özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygın kullanılması, kültürlerin birbirlerini daha yakından tanımasını sağlamıştır.

Farklılıklarla birlikte yakınlaşma ya da benzeşme gerek ulusal gerekse de uluslararası kültürü zenginleştirir. Bireylerin farklı kültürel özelliklere hoşgörü ve saygıyla bakmaları, toplumsal uyumun ve beraberliğin sağlanmasında önemlidir.

İletişimin temelini oluşturan selamlaşma, hitap ve vedalaşmayla ilgili sözlü/sözsüz davranış biçimleri, toplumda egemen olan sosyal kurallar ve değer yargılarına göre şekillenirken, selam ve hitap şekli, iletişime başarılı bir giriş yapmak anlamına gelir ve bu durum, iletişimin sağlıklı yürüyebilmesinin de önkoşuludur. Yeme- içme alışkanlıklarında da bir kültüre göre "uygun" ya da "yerinde" bir davranış, diğerine göre "uygunsuz", "yersiz" bir davranış olarak görülebileceği için, kültürlerarası karşılaşmalarda karşı tarafa göre uygun olmayan bir selam veya yeme şekli, iletişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına, hatta henüz başlamadan bitirilmesine yol

açabilir. Böyle bir olay, karşılıklı olarak ön yargıların oluşmasını da beraberinde getirecektir.

Sonuç olarak, farklı dil, farklı kültür, farklı kültür ise iletişim davranışlarının öteki kültürlere göre çoğunlukla farklı yapılandırılması anlamına gelmektedir. Toplumun gündelik iletişim davranışları hakkında bilgi sahibi olunması ve etkileşim sırasında farklılıkları gözeten bir bilinçle hareket edilmesi gerekir. Bu durum, kültürlerarası karşılaşmalarda yaşanabilecek olası "iletişim kazaları"nı azaltacağı gibi, iletişimin sağlıklı başlayıp sağlıklı bitmesi konusunda da önemli katkılar sağlayacaktır (Selçuk: 2005e, 16).

KAYNAKLAR

Antonova V.E., Nahabina M.M. & Safronova M.V. (2006). *Doroga v Rossiyu 1.* Sankt-Peterburg.

Antweiler, C. (2009), *Heimat Mencsh.* Murmann Yayınları.

Apeltauer, E. (1996): *Körpersprache in der interkulturellen Kommunikation*, Flensburger Papiere zur Mehrsprachigkeit und Kulturenvielfalt im Unterricht, Flensburg Heft 16/17

Baltaş, A. & Baltaş, Z. (2002). *Bedenin Dili,* Remzi Kitabevi, 31. Basım, İstanbul

Cangil, B. (2004). *Beden dili ve Kültürlerarası İletişim,* İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, İstanbul.

Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve Davranışı,* 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Copper, K. (1987). *Sözsüz İletişim,* İlgi Yayıncılık, İstanbul

Çakır, Ö. (2002). *Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Dökmen, Ü. (1994). *İletişim Çatışmaları ve Empati.* Sistem Yayıncılık, Ankara.

Giddens , A.& Dunneier, M.(2000). *Introduction to Sociology.* W.W. Norton & Company, Inc: New York.

Hall, P. M. & Hall, D.A. (1983). *"The Handshake as Interaction"*, SEMIOTICA v.45. Mouton Publishers: Amsterdam

Heyd, G. (1997). *Aufbauwissen für den Fremdsprachenunterricht (DaF) - Ein Arbeitsbuch,* narr studienbücher, Günter Narr Verlag, Tübingen

İnceoğlu, M. (2000). *Tutum – Algı ve İletişim*. İmaj Yayıncılık, Ankara.

Kartarı, A. (2001). *Farklılıklarla Yaşamak Kültürlerarası İletişim*, Ürün Yayınları, Ankara

Kaşıkçı, E. (2002). *Doğrucu Beden Dili*, Hayat Yayıncılık, İstanbul

Lüger, H. H. (1990). "Kommunikationsroutinen Anregungen für den DaFUnterricht", *Interkulturelle Kommunikation Kongreßbeiträge zur 20. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik GAL e.V. Forum angewandte Linguistik,* Derl. B. Spillner, Frankfurt am Main vdiğ.

Mineralova. (2004). *Russkaya literatura serebryanogo veka, poetika simvolizma*, Flinta.

Oksaar, E. (1988). *Kulturemtheorie, Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung Berichte aus den Sitzungen der Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften,* Göttingen: Vandenhoeck& Ruprecht.

Post, P. (2004). *"Emily Post's Etiquette: The Definitive Guide to Manners, Completely Revised and Updated"*. 17th Edition, Harper Collins Publishers

Saucier, J.F. (2011). *Current Anthropology.*Vols. 1-52

Schriffin, D. (1974). *"Handwork as Ceemony"* SEMIOTICA v.12. Mouton Publishers: Amsterdam

Scott, N.E.& Borodovsky, L.G. (1990). *Professional Psychology: Research and Practice,* Vol 21(3)

Selçuk, A. (2005). Kültürlerarası İletişim Açısından Gündelik İletişim Davranışları, *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya

Seltman, R.L. (2001). *Japanese Body Language***.** School for International Training, Brattleboro, Vermont.

Ülken, H.Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul

Yıldız, Ş. (2005). *Dil, Kültür, İletişim ve Medya*. Sinemis Yay. Ankara

Yılmaz, Ö. (2010). *Farklı Kültürlerde Ortak Bir İletişim Dili Oluşturmak.* Diyanet Avrupa Aylık Dergisi.

Yücel, E. (2009). *Günlük İletişimde Dil ve Davranış İlişkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi / 21, Konya

İnternet kaynakları

www.kwintessential.co.uk

http://www.chinafacttours.com/facts/tradition/chinese-eating-custom.html

http://www.mexperience.com/living/mexico-social-etiquette.php

http://soc302.tripod.com/soc_302rocks/id6.html

http://dtm.sub.jp/fb/japon_dusunce_tarzi

www.megep.com

www.toplumvetarih.com

Özet

Gündelik Yaşamda Selamlaşma ve Yemek Görgü Kurallarının Toplumlardaki Farklılaşması

Toplumların, gündelik yaşam içerisinde iletişimin sağlanması ve devamı için kullandığı, kültürü içinde biçimlenmiş, birinden diğerine farklılaşan dil ve davranış modelleri vardır. Selamlaşma, vedalaşma ile sofa düzeni, yeme-içme alışkanlıkları gibi nezaket kuralları da sosyal yaşamın en önemli iletişim rutinleri içerisinde yer alır. Hem kişiler arası hem de toplumlar arası iletişimin başlatılması, sağlıklı devamı ve sonlandırılması bu dil ve davranış şekilleri ile gerçekleşir. Aynı Türk toplumunda büyüklerin elinin öpülmesi selamlaşma sırasında gerçekleştirilen rutin bir hareket olmasına rağmen Avrupa ülkelerinden birinde bu hareketin geçerliliğinin olmaması gibi yeme- içme alışkanlıklarında da bir kültüre göre "uygun" ya da "yerinde" bir davranış, diğerine göre "uygunsuz", "yersiz" bir davranış olarak görülebilir.

İletişimin temelini oluşturan selamlaşma, hitap ve vedalaşmayla ilgili sözlü/sözsüz davranış biçimleri, toplumda egemen olan sosyal kurallar ve değer yargılarına göre şekillenirken, iletişime başarılı bir giriş yapmak anlamına gelir ve sağlıklı yürüyebilmesinin de önkoşuludur. Kültürlerarası karşılaşmalarda karşı tarafa göre uygun olmayan bir selam veya yeme şekli, iletişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına, hatta henüz başlamadan bitirilmesine yol açabilir. Böyle bir olay, karşılıklı olarak önyargıların oluşmasını da beraberinde getirecektir. Hem kişiler arası hem de toplumlar arası boyutta yaşanabilen iletişim kazalarının gerçekleşmesi, bu gündelik dil ve davranış şekillerinin kültürden kültüre değiştiği bilgisi göz önünde tutularak engellenebilir. Sağlık iletişimin başlaması, devamı ve sonlandırılmasında önemlidir.

Anahtar kelimeler: Kültürel farklılık, toplum kuralları, sözsüz iletişim

Abstract

Diferentation of Greetings and Dining Etquette Rules in Societies

Each society has the particular linguistic and behaviour models to express the certain situations in the different domains of the daily life. Greetings, farewell and dining etiquettes, table manners or the rules of courtesy are the most important communication routine of the social life. The beginning and the finishing of both interpersonal and intercultural communication are realised by these routine. These

linguistic and behaviours can show important differences from society to society, from culture to culture. For example altough in Turkey to kiss adult's hand shows respect, this is not exist in European countries. Like this example, table manners and dining etiquettes are different from society to society and these are definable like "appropriate", "right" or "inappropriate", "unwarranted". An inappropriate form of greeting and dining etiquettes for different culture may lead to failure or not to complete of communication even started yet. Learn the cultural behaviour models of the society in order to not live such negative cases and to cause the undesirable prejudices in the beginning of the communication. It is the important the beginning, continuation and ending of the healty communication. Communication accidents can be blocked, if linguistic and behaviour models different from society to society is known.

Key words: Cultural differences, social etiquettes, nonverbal communication